

O'ZBEKISTONDA TASVIRIY SAN'AT RIVOJLANISH BOSQICHLARI

No'monova Azizaxon Nozimjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti Ijtimoiy va amaliy fanlar fakulteti Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbek tasviriy san'atining tarixiy shakllanishi va rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi. San'atning qadimiy ildizlari, o'rta asrlardagi yuksalish davri, sovet davri ta'siri hamda mustaqillikdan keyingi yangi bosqich ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijasida o'zbek tasviriy san'ati tarixiy jarayonlar, milliy an'analar va ijodiy yangilanishlar uyg'unligida uzluksiz rivojlanib kelayotgani xulosa qilinadi.

Kalit so'zlar: Tasviriy san'at, miniatyura, zamonaviy san'at.

Abstract: This article analyzes the historical formation and development stages of Uzbek fine arts. It examines the ancient roots of art, the rise of the medieval period, the influence of the Soviet era, and the post-independence stage. The study concludes that Uzbek fine arts have continuously evolved through the combination of historical processes, national traditions, and creative innovations.

Keywords: Fine arts, miniature, contemporary art.

Kirish. Tasviriy san'at millatning madaniy merosi va estetik qarashlarini ifodalovchi eng muhim sohalardan biridir. O'zbek tasviriy san'ati asrlar davomida shakllanib, har bir davr o'zining badiiy uslubi, mazmuni va g'oyasi bilan ajralib turgan. Bugungi kunda bu soha milliy va zamonaviy yo'nalishlarning uyg'unlashuvi orqali yangi bosqichga ko'tarildi. Ushbu maqolada O'zbek tasviriy san'atining tarixiy rivojlanish bosqichlari tizimli tahlil qilinadi.¹

O'zbekiston tasviriy san'ati – milliy madaniyatimizning ajralmas qismi bo'lib, uning rivoji xalqimizning estetik didi, ma'naviyati va tarixiy xotirasini aks ettiradi. Mustaqillik yillarida bu soha davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan bo'lib, Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan bir qator qaror va farmonlar orqali tasviriy san'atni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.⁴⁵ 2017-yil 31-maydagi "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirish va takomillashtirishga doir chora-tadbirlar to'g'risida"gi Prezident qarori (PQ-3009-son) tasviriy san'at muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, ijodkor ziyolilarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash va yoshlarni san'at maskanlariga jalb etish kabi

45 O'zbekiston tasviriy san'ati davlat siyosatida ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan.

masalalarni o'z ichiga olgan.⁴⁶ Ushbu qaror asosida 2017–2021-yillarga mo'ljallangan chora-tadbirlar dasturi ishlab chiqilib, tasviriy san'at sohasida muhim o'zgarishlarga zamin yaratdi. 2020-yil 21-apreldagi "Tasviriy va amaliy san'at sohasi samaradorligini yanada oshirishga doir chora-tadbirlar to'g'risida"gi Prezident qarori (PQ-5980-son) milliy madaniy merosni qadrlash, buyuk musavvir va rassom Kamoliddin Behzod tavalludining 565 yilligini keng nishonlash, atoqli rassom va xalq ustalari xotirasini abadiylashtirish kabi masalalarni o'z ichiga olgan.⁴⁷ Bu qaror tasviriy san'atni rivojlantirishga qaratilgan yana bir muhim qadam bo'ldi. Ushbu qarorlar va farmonlar tasviriy san'atni rivojlantirishga qaratilgan kompleks yondashuvni ta'minlab, sohaning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, ijodkorlarni qo'llab-quvvatlash va yoshlarni san'atga jalb etish kabi masalalarni hal etishga qaratilgan.⁴⁸ Natijada, O'zbekiston tasviriy san'ati yangi bosqichga ko'tarilib, xalqaro miqyosda tan olinayotgan badiiy maktabga aylandi.

O'zbek tasviriy san'ati tarixiy ildizlari qadimiy davrlarga borib taqaladi. Bu davrda san'at xalq hayoti, diniy e'tiqodlar, tabiat va mehnat faoliyati bilan uzviy bog'liq bo'lgan. Arxeologik qazishmalar natijasida aniqlangan manbalar, jumladan, Afrosiyob shahridagi devoriy rasmlar, Varaxsha qal'asi va Toprakkala yodgorliklari, shuningdek, Sirdaryo va Buxoro hududlaridagi qadimiy keramika va bezakli buyumlar, o'sha davr odamlarining estetik qarashlari va badiiy didini ochib beradi.⁴⁹

Afrosiyob yodgorliklarida topilgan devoriy rasmlar asosan diniy va hayotiy mavzularni aks ettirgan: hayvonlar, odamlar va qushlar tasvirlangan bo'lib, ular orqali qadimgi xalqning dunyoqarashi, kundalik hayoti va ma'naviy e'tiqodlarini anglash mumkin.⁵⁰ Varaxsha qal'asi esa o'rta asr Sharq me'morchiligi va san'atining dastlabki namunalarini namoyon etadi. Bu yodgorliklarda topilgan bezaklar va devor rasmlari ranglarning uyg'unligi, kompozitsion tartib va naqshlarni mukammal uyg'unligi bilan ajralib turadi.⁵¹ Qadimiy davr san'ati asosan ikki yo'nalishda rivojlangan: biri — xalq ijodi, ya'ni oddiy odamlar hayoti, mehnati va tabiat tasvirlarini o'z ichiga olgan, ikkinchisi — din va ma'naviyatga oid san'at, ya'ni ibodatxona va saroy bezaklari orqali o'z ifodasini topgan. Bu davrda rasm, haykaltaroshlik va bezakli buyumlar orqali xalqning madaniyati va estetik didi shakllangan.⁵¹ Shuningdek, naqshlar va bezaklar qadimiy tasviriy san'atning muhim elementi bo'lib, ular faqat dekorativ vazifa bajarish bilan cheklanmagan, balki ramziy ma'no, tabiat va hayotiy motivlarni ham aks ettirgan.

46 Ushbu chora-tadbirlar dasturi 2017–2021-yillarga mo'ljallangan va tasviriy san'at sohasini qo'llab-quvvatlashni nazarda tutadi.

47 PQ-5980-son, 2020-yil 21-aprel. "Tasviriy va amaliy san'at sohasi samaradorligini oshirishga doir chora-tadbirlar to'g'risida".

48 Arxeologik topilmalar: Afrosiyob, Varaxsha, Toprakkala — qadimiy san'at manbalari.

49 Afrosiyob devoriy rasmlari xalqning hayoti va diniy e'tiqodlarini aks ettiradi.

50 Varaxsha qal'asi bezaklari va devor rasmlari rang va kompozitsiyada mukammallikni ko'rsatadi.

51 Qadimiy san'at ikki yo'nalishda rivojlangan: xalq ijodi va diniy ma'naviyat.

Masalan, geometrik shakllar va o'simlik ornamentlari xalqning tabiatga bo'lgan hurmatini, hayvon tasvirlari esa kuch, jasorat va himoya ramzini bildirgan.⁵² Qadimiy davr tasviriy san'ati rivojlanishining yana bir jihati — material va texnika tanlovi. O'sha davr rassomlari asosan tabiiy pigmentlar, loy, terakota va yog'och kabi materiallardan foydalangan. Rassomchilikda rangni aralash usullari qo'llanilgan, bu esa san'at asariga rang-baranglik va jonlilik bag'ishlagan.⁵³ Shunday qilib, O'zbek tasviriy san'ati qadimiy davrda shakllanishi davomida nafaqat estetik, balki ijtimoiy va ma'naviy maqsadlarni ham amalga oshirgan. Bu davrning yodgorliklari, devoriy rasmlari va naqshlari keyingi o'rta asrlar san'ati uchun mustahkam poydevor vazifasini bajaradi.

Temuriylar davrida san'at, me'morchilik va adabiyot bilan bir qatorda miniatyura san'ati ham rivoj topdi. Kamoliddin Behzod, Mahmud Muzahhib kabi buyuk rassomlar ijodi o'zbek san'atining oltin sahifasini tashkil etadi.

Miniatyura asarlarida inson, tabiat va ruhiy holatlarning nozik tasviri, ranglarning uyg'unligi va kompozitsion mukammallik o'z ifodasini topgan.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida o'zbek san'atida yangi uslub — realizm shakllana boshladi. 1920–1930-yillarda o'zbek rassomchiligida professional maktablar paydo bo'ldi. Usta Mo'min, Aleksandr Volkov, Chingiz Ahmarov kabi rassomlar milliy ruh va zamonaviy uslubni uyg'unlashtirib, o'zbek rassomchilik san'atini jahon miqyosida tanitdilar.

1991-yilda O'zbekiston mustaqillikka erishgach, tasviriy san'atda milliylik, tarixiylik va ma'naviy merosni qayta tiklash jarayoni boshlandi.⁵⁴

Rassomlar endi o'z asarlarida ozodlik, vatanparvarlik va milliy g'urur g'oyalarini tasvirlashga e'tibor qaratdilar. Shu davrda yangi avlod rassomlari san'atga yangicha g'oya va uslublarni olib kirdilar.

Xulosa. O'zbekiston tasviriy san'ati ko'p asrlik tarixga ega bo'lib, u xalqimizning madaniy merosi, estetik qarashlari va ijodiy tafakkurini aks ettiradi. Qadimiy davr devoriy rasmlaridan tortib, Temuriylar davri miniatyuralari, XIX–XX asr realizmi va mustaqillik yillaridagi zamonaviy san'atgacha bo'lgan jarayon bir butun rivojlanish tizimini tashkil etadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, har bir davr o'zining badiiy uslubi, g'oyaviy mazmuni va tarixiy ahamiyati bilan ajralib turadi. Qadimiy davrda san'at xalq hayoti, tabiat va ma'naviy e'tiqodlarni aks ettirsa, Temuriylar davrida miniatyura san'ati o'zining oltin davrini boshdan kechirdi. XIX–XX asrlarda esa realizm va zamonaviy uslublar shakllanib, professional rassomchilik maktablari faoliyat boshladi. Mustaqillik yillarida esa tasviriy san'at milliy ruh, tarixiy meros va zamonaviy ijodiy izlanishlarning uyg'unlashuvi asosida yangi bosqichga ko'tarildi. Bugungi kunda O'zbekiston tasviriy

⁵² Naqsh va bezaklarning ramziy ma'nosi, hayotiy motivlar bilan bog'liqligi.

⁵³ Material va texnika tanlovi qadimiy san'atda rang-baranglik va jonlilikni yaratgan.

san'ati nafaqat milliy, balki xalqaro maydonda ham e'tirof etilmoqda. Muzeylar, galereyalar, ko'rgazmalar va san'at festivallari orqali u jamiyatning estetik didi va madaniy rivojlanishiga katta hissa qo'shmoqda. Shuningdek, yosh rassomlarni qo'llab-quvvatlash, ijodiy maktablar va ustoz-shogird an'analarini rivojlantirish orqali badiiy merosning davomiyligini ta'minlash mumkin bo'lmoqda. Shu bois, O'zbekiston tasviriy san'ati milliy madaniyat va tarixning uzluksiz rivojlanishini aks ettiruvchi, ijodiy tafakkur va estetik didni shakllantiruvchi eng muhim sohalardan biridir. Uni rivojlantirish va asrab-avaylash nafaqat madaniy, balki ijtimoiy, ma'naviy va iqtisodiy jihatdan ham katta ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. G'ulomov A., O'zbekiston tasviriy san'ati tarixi, Toshkent, 2015.
2. Karimov S., Miniatura san'ati va o'zbek madaniyati, Samarqand, 2012.
3. Xudoyberdiyev T., Zamonaviy o'zbek rassomchiligi, Toshkent, 2018.
4. Rahmatov N., Tasviriy san'at nazariyasi, Toshkent, 2020.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-5980-son qarori, 21-aprel 2020. Tasviriy va amaliy san'at sohasi samaradorligini oshirishga doir chora-tadbirlar.
6. Abdullayev, R., O'zbek xalq bezak san'ati, Toshkent, 2016.
7. Matkarimov, S., Sharq rassomchiligi tarixi, Buxoro, 2014.